

Z Katedry Teorii Państwa i Prawa UMCS
Kierownik: Prof. dr G. L. Seidler

Leszek KASPRZYK

**O niektórych aspektach przemian społeczno-
gospodarczych Chin Ludowych *)**

**Некоторые вопросы строительства социалистической
промышленности в Китайской Народной Республике**

**Von manchen Aspekten der gesellschafts-wirtschaftlichen
Umwandlungen Volkschina's**

Na specyfikę przeobrażeń socjalistycznych, jakie zachodzą obecnie w Chinach, wpływa poważnie struktura klasowa społeczeństwa chińskiego i pozycja poszczególnych klas w okresie przejściowym.

Już w roku 1926 Mao Tse-tung w pracy *O klasach społeczeństwa chińskiego* dokonał analizy układu sił klasowych z punktu widzenia potrzeb rewolucji. Wskazał on, że bezspornym i absolutnym wrogiem rewolucji byli obszarnicy, którzy stanowili zresztą główną ostoję kontrrewolucyjnego Kuomintangu i którzy bronili wszelkimi siłami feudalnych stosunków na wsi.

Jeśli idzie jednak o burżuazję, to Mao Tse-tung zdecydowanie oddziela kompradorską a więc związaną z kapitałem zagranicznym burżuazję, która na równi z obszarnikami jest śmiertelnym wrogiem rewolucji i która jest również ostoją Czang Kajszecka i zagranicznego imperializmu, od burżuazji narodowej, w większości średniej, której interesy stały już wtedy w sprzeczności z opanowującymi przemysł i handel spółkami amerykańskimi, angielskimi i japońskimi i dla której dalsze podporządkowanie kraju imperialistycznym mocarstwom oznaczało ruinę i bankructwo.

*) Praca niniejsza stanowi fragment większej rozprawy poświęconej podstawowym zasadom ustrojowym Chin Ludowych.

Narodowa burżuazja chińska nie chce i boi się imperializmu, lecz z drugiej strony boi się rewolucji i stąd jej wahania i chwiejność w poszczególnych etapach rewolucji¹⁾. Właściwe dostrzeżenie sprzeczności między burżuazją a imperializmem i zrozumienie tego, że ludowa władza w Chinach będzie musiała przez pewien czas korzystać z prywatnego przemysłu i handlu i wciągać go do odbudowy i przebudowy kraju, pozwoliły Komunistycznej Partii Chin w sposób odważny i twórczy potraktować narodową burżuazję jako sojusznika w walce z imperializmem i feudalizmem, sojusznika, który uznaje hegemonię proletariatu w rewolucji.

Rewolucja ludowa w Chinach zwyciężyła w roku 1949 jako rewolucja burżuazyjno-demokratyczna nowego typu przy zachowaniu hegemonii proletariatu. W rezultacie jej zwycięstwa powstała nowa rewolucyjna władza — demokratyczna dyktatura ludu²⁾. Rewolucja ta nie była skierowana przeciw narodowej burżuazji lecz naodwrot — zwycięstwo rewolucji typu demokratycznego otworzyło szerokie możliwości dla działalności narodowej burżuazji, którą imperializm amerykański i reżim kuomintangowski skazali na ruinę. Oczywiście, że działalność prywatnych przedsiębiorstw była od samego początku kontrolowana i regulowana przez państwo ludowe. Burżuazja narodowa stanęła wobec dwóch możliwości: nawrotu imperializmu i szybkiej, nieuchronnej likwidacji przez kapitał zagraniczny, albo wprowadzie ograniczonej, ale przez dłuższy jeszcze czas umożliwianej przez państwo ludowe działalności połączonej z możliwościami osiągania znacznych zysków, a nawet z pomocą państwa przy inwestycjach. Sprzyjała temu polityka długoterminowych kredytów udzielanych kapitalistom przez państwo już po zdobyciu władzy przez masy pracujące. Większość narodowej burżuazji rozumiała w toku praktyki, że jedyną drogą jest dla niej droga współpracy z państwem ludowym, tym bardziej, że państwo nie tylko nie pozbawiło jej praw politycznych, lecz zapewniło jej nawet udział w rządzie (w rządzie centralnym, jak również prowincjonalnych tylko połowę stanowili członkowie K.P.Ch., reszta

¹⁾ Mao Tse-tung: *O nowej demokracji*, Dzieła Wybrane, t. 3, s. 176.

²⁾ Ibidem, s. 178—182. Rozróżnia tu trzy typy ustrojowe państw współczesnych, a mianowicie:

„Tak więc klasyfikując różnorodne istniejące w świecie formy ustroju państwowego według klasowego charakteru władzy, dochodzimy do wniosku, że w zasadzie sprowadzają się one do trzech następujących typów: 1) republiki dyktatury burżuazji; 2) republiki dyktatury proletariatu; 3) republiki dyktatury sojuszu kilku klas rewolucyjnych“.

należała do rozmaitych, w większości burżuazyjnych stronnictw i organizacji). W ten sposób powstały zarówno ekonomiczne jak i polityczne przesłanki tego swoistego sojuszu pracujących z niepracującymi.

Sojusz między burżuazją narodową a proletariatem jest sojuszem między dwiema klasami antagonistycznymi, sojuszem klasy wyzyskującej z klasą wyzyskiwaną. Stąd też jego swoisty charakter typowy dla tak niedorozwiniętego gospodarczo kraju jakim były Chiny. Jak widać sytuacja pod tym względem różni się zasadniczo od krajów Europy, gdzie dotychczas żadna grupa burżuazji nie była brana pod uwagę jako sojusznik proletariatu w rewolucji. Tego rodzaju sojusz nie może oczywiście mieć trwałego charakteru jak np. sojusz robotniczo-chłopski i nie likwiduje antagonistycznych sprzeczności między proletariatem a burżuazją. Sprzeczności te nadal istnieją, istnieje więc również walka między tymi klasami. Aczkolwiek sprzeczność ta ma charakter antagonistyczny, nie jest jednak sprzecznością główną. W społeczeństwie kapitalistycznym spośród szeregu sprzeczności (jak np. między chłopami a burżuazją, resztkami feudałów a chłopstwem, proletariatem a resztkami feudałów) główną sprzeczność stanowią dwie przeciwstawne sobie siły: proletariat i burżuazja. W krajach półkolonialnych i niedorozwiniętych gospodarczo stosunki między główną sprzecznością a sprzecznościami niegłównymi przedstawiają szczególnie skomplikowany obraz. W obecnej sytuacji w Chinach sprzeczność główna istnieje między obcym imperializmem i niedobitkami związanej z nim reakcji krajowej z jednej strony a proletariatem z drugiej strony. Ta sprzeczność odgrywa czołową, decydującą rolę, podczas gdy inne zajmują miejsce drugorzędne i podporządkowane.

Obok obiektywnie istniejących sprzeczności, antagonistyczne klasy w warunkach chińskich posiadają pewne zbieżne interesy jak np. zagadnienie rozbudowy przemysłu, w czym jest zainteresowane zarówno państwo ludowe jak i burżuazja narodowa, czy też obrona przed ciągle grożącym imperializmem zagranicznym i jego kuomintangowskimi pomocnikami. Dlatego też według słów Liu Szao-tsi: „...między klasą robotniczą a burżuazją narodową toczy się wprawdzie walka, lecz również istniały i istnieją stosunki sojuszu. Burżuazja narodowa pod kierownictwem klasy robotniczej brała udział w rewolucji narodowo-demokratycznej, a w ciągu ostatnich pięciu

lat uczestniczył pod kierownictwem państwa w ruchach patriotycznych i w pracy nad odbudową gospodarki³⁾.

W toku odbudowy i rozbudowy gospodarki narodowej wzrosła świadomość wielu kapitalistów, którzy wyrazili gotowość akceptowania przeobrażeń socjalistycznych w przemyśle i handlu. W okresie przejściowym i to nie tylko w pierwszym etapie przemian o charakterze demokratycznym, lecz również w okresie budownictwa socjalistycznego w Chinach, burżuazja narodowa odgrywa wciąż doniosłą, aczkolwiek nie decydującą rolę w gospodarce narodowej. Korzyści jakie może ona przynieść państwu dotyczą przede wszystkim dziedziny rozszerzenia produkcji, usprawnienia administracji przedsiębiorstw, podniesienia na wyższy poziom techniki produkcji, szkolenia wykwalifikowanych robotników, inżynierów i techników itd.

W pierwszym etapie przemian, gdy przemysł socjalistyczny w Chinach był jeszcze bardzo słaby, uruchomienie przedsiębiorstw prywatnych miało poważne znaczenie dla ogólnego ożywienia zniszczonej wojną i zacofanej gospodarki chińskiej. Zamówienia państwowe i udzielane kapitalistom kredyty pobudziły do działalności tysiące drobnych i średnich przedsiębiorstw, które w okresie rządów Kuomintangu wykazywały raczej tendencje do stopniowego ograniczania produkcji a nawet likwidacji wobec potężnej konkurencji przemysłu amerykańskiego.

W dużych przedsiębiorstwach typu kapitalistycznego, które pozostały głównie w większych miastach, (najsilniejszy ośrodek prywatnego przemysłu i handlu był do niedawna skoncentrowany w Szanghaju), zdobywali kwalifikacje inżynierowie i ekonomiści, aby później oddać swe umiejętności dla budowy socjalizmu w kraju. Z drugiej strony stopniowy proces przeobrażeń socjalistycznych zagwarantował narodowym kapitalistom udział w zyskach w mieszanych, państwowo-prywatnych przedsiębiorstwach oraz odpowiadające ich kwalifikacjom stanowisko w przemyśle. To m. in. umożliwiło przejście prawie 200 000 prywatnych przemysłowców i kupców Szanghaju na typ przedsiębiorstw kapitalizmu państwowego 20 stycznia 1956 r. W ten sposób obok wykorzystania kapitałów i doświadczeń narodowej burżuazji dla budownictwa socjalizmu stało się możliwe stopniowe przekształcanie pozycji ekonomicznej

³⁾ Liu Szao-tsi: *O konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej*, Warszawa 1954, s. 39.

i świadomości posiadającej klasy i przygotowywanie byłych właścicieli przedsiębiorstw do nowego trybu życia jako ludzi pracy.

W dziedzinie politycznej burżuazja narodowa współpracuje z klasą robotniczą w ramach Zjednoczonego Frontu Ludowo-Demokratycznego i w samych organach władzy państwowej.

Sojusz między klasą robotniczą a burżuazją narodową nie wyklucza, jak stwierdziliśmy wyżej, walki. Walka ta toczy się obecnie i toczyć się musi tak długo, jak długo będzie istniała prywatna własność środków produkcji i jak długo burżuazja narodowa będzie istniała jako klasa. Cały proces przechodzenia od ograniczania wyzysku kapitalistycznego do jego likwidacji odbywa się w toku walki, przy czym jednak cel może być osiągnięty przy wykorzystaniu pokojowych form walki w drodze kierowania kapitalistycznym przemysłem i handlem przy pomocy państwowych organów administracyjnych i sektora państwowego.

Rzecz jasna, że nie wszyscy kapitaliści podporządkowują się zawsze władzy ludowej i prawu a niektórzy nawet stawiają opór przeobrażeniom socjalistycznym. Sprawa ta znalazła odzwierciedlenie w konstytucji, gdzie czytamy: „Państwo zakazuje wszelkiej bezprawnej działalności kapitalistów, wyrządzającej szkodę interesom publicznym, dezorganizującej gospodarkę społeczną i podważającej państwowe plany gospodarcze“⁴⁾.

Stosunek państwa i klasy robotniczej do burżuazji narodowej w obecnym okresie ujmuje jasno i wyraźnie Liu Szao-tsi pisząc: „Wystarczy, aby kapitaliści zrozumieli bieg wydarzeń, zechcieli akceptować przeobrażenia socjalistyczne, nie naruszali ustaw, nie wyrządzali szkody mieniu ogólnonarodowemu, a wówczas państwo będzie otaczać ich opieką, zapewni im w należyty sposób byt i pracę, nie będzie pozbawiać ich praw politycznych“⁵⁾.

Jak przy tej specyficznej, innej niż w krajach demokracji ludowej Europy, polityce partii i klasy robotniczej wobec burżuazji⁶⁾ przedstawia się problem przebudowy ekonomiki Chin a zwłaszcza

⁴⁾ *Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej*, Warszawa 1954, art. 10. s. 95.

⁵⁾ Liu Szao-tsi: op. cit., s. 39.

⁶⁾ Zagadnienie to porusza jeden z teoretyków Komunistycznej Partii Austrii, Leopold Spira („Weg und Ziel“, Nr 2/1951), pisząc w artykule pt. *Der Charakter der Chinesischen Volksdemokratie*:

„Die Diktatur der Volksdemokratie in China stützt sich auf ein Bündnis des Proletariats mit den Bauern, der Kleinbourgeoisie und ‚der nationalen Bourgeoisie‘, wobei die Arbeiterklasse die führende Rolle spielt; die Klassenkräfte in den europäischen Volksdemokratien sind anders gelagert, d. h. kein Teil der Bourgeoisie kommt als Bündnispartner in Frage“.

problem przekształcenia przemysłu kapitalistycznego w socjalistyczny? Przechodzenie do budownictwa socjalistycznego rozpoczęło się w Chinach od półfeudalnych i półkolonialnych stosunków. Ogromna słabość przemysłu chińskiego przy olbrzymich dysproporcjach w rozwoju poszczególnych prowincji wytworzyła konieczność pewnych szczególnych rozwiązań w dziedzinie przekształcania ekonomiki.

Aby zrozumieć konieczność takich przeobrażeń ekonomicznych, jakie zachodzą dziś w Chinach, trzeba choć ogólnie naświetlić sytuację gospodarczą w tym kraju, jaka istniała tam w roku 1949, tj. w okresie ostatecznego i decydującego zwycięstwa rewolucji. Finansowa i ekonomiczna sytuacja w tym czasie była niezmiernie trudna, przy czym trudności miały dwojaki charakter: po pierwsze — były rezultatem gospodarki odziedziczonej przez państwo ludowe po rządach Kuomintangu; istniała bowiem konieczność importu dużych ilości artykułów żywnościowych, bawełny i innych środków spożycia. Trwająca od 12 lat inflacja doprowadziła do ogromnego spadku i tak już niskiej siły nabywczej ludności oraz do wielkiego wzrostu spekulacji. Wreszcie odgrywające olbrzymią rolę w gospodarce urządzenia regulujące bieg wielkich rzek były w większości uszkodzone. Po drugie — olbrzymie trudności budżetowe wywołały konieczność emisji pieniądza papierowego, co początkowo pogłębiło jeszcze inflację i fluktuację cen. Sytuację pogarszał także fakt bombardowań i blokady niektórych portów, np. Szanghaju przez pobite już na kontynencie chińskim, lecz wspierane przez Stany Zjednoczone siły Kuomintangu.

Chińska gospodarka narodowa została jednak przedstawiona z torów zacofania, półkolonializmu i półfeudalizmu na drogę wiodącą ku postępowi i niepodległości. Była to niewątpliwie historyczna przemiana, nie mogła ona jednak nie wywołać poważnych trudności, szczególnie w początkowym okresie istnienia władzy ludowej. Wielka ilość przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych była tak związana z istniejącym chaosem gospodarczym, spekulacją i stosunkami feudalnymi na wsi, że nagła zmiana sytuacji pozbawiła je w pewnej mierze początkowo podstawy działania. I oto nagle przemysł i handel w Chinach ogarnęła stagnacja, wiele fabryk zostało zamkniętych i tysiące robotników straciło pracę. Trudności

te będące rezultatem dziedzictwa po Czang Kai-szeku pogłębiły się jeszcze bardziej na wiosnę 1950 roku ⁷⁾).

W roku 1949 produkcja przemysłowa była b. niska. Jeżeli najwyższą przed rokiem 1949 produkcję przyjmiemy za 100, to odpowiednie wskaźniki w roku 1949 przedstawiają się następująco: ⁸⁾).

Surówka	10,9
Stal	17,8
Węgiel	44,5
Elektryczność	72,3
Cement	30,9
Bawełna	72,4

Ogólnie rzecz biorąc produkcja spadła wówczas o ok. 50% w porównaniu z najwyższymi cyframi przedwojennymi.

Krytyczna sytuacja w dziedzinie produkcji przemysłowej skłaniała rząd ludowy do wykorzystania wszystkich środków dla jak najrychlejszego podniesienia przemysłu i handlu i ożywienia gospodarczego kraju. To m. in. zadecydowało o wykorzystaniu kapitałów narodowej burżuazji i wciągnięciu prywatnego przemysłu i handlu do odbudowy i przebudowy gospodarczej kraju.

Zagadnienia ekonomiczne a w szczególności problem wykorzystania prywatnego przemysłu i handlu były omawiane obszernie 15 czerwca 1950 r. na II sesji Ludowej Konsultatywnej Rady Politycznej, na której przewodniczący Komitetu Ekonomicznego i Finansowego przy Centralnym Rządzie Ludowym Czen Jun w ten sposób ocenił udział kapitału prywatnego w życiu gospodarczym Chin ⁹⁾: „W zacofanych przemysłowo Chinach, przez długi jeszcze czas, rozwój przemysłu przez narodowych kapitalistów oraz ich inwestycje w przemyśle będą miały postępowy charakter i będą korzystne dla kraju i ludu“.

Obok przemysłu wielkich miast ogromną rolę odgrywała w Chinach rozsiana po całym kraju drobna produkcja przemysłowa i drobny handel, dlatego też państwo nie tylko dozwalało ale i po-

⁷⁾ Chen Yun: *Financial and Economic Situation in the People's Republic of China During the Past Year* — artykuł opublikowany w ukazującym się w Pekinie dzienniku „The People's Daily“ z 1.X.1950 r.

⁸⁾ Li Fu-chun: *The Present Situation of China's Industries and the Direction of our Future Work*, Pekin 1951.

⁹⁾ Chen Yun: *The Economic Situation and Problems Concerning Readjustment of Industry, Commerce and Taxation*, Pekin 1950, artykuł opublikowany w zbiorze pt. „New China's Economic Achievements“.

pieraio udział prywatnego kapitału w przemyśle, aby jak najszybciej wyjść z okresu stagnacji i ożywić stosunki ekonomiczne. Konieczność szybkiego rozwoju przemysłu w nowych warunkach demokracji ludowej zawierała *implicite* trudności i to nie tylko zwykle wynikające z braku kapitałów, czy też niskiego poziomu techniki, lecz również a może i przede wszystkim trudności wywołane przestawieniem ekonomiki chińskiej na nową drogę, po której odtąd miała się rozwijać. Obok prywatnego przemysłu i handlu powstał bowiem państwowy socjalistyczny sektor gospodarczy, który stopniowo miał zająć dominujące i kierownicze stanowisko w gospodarce narodowej, który jednak już wówczas musiał pozostawać w jakichś stosunkach ze stanowiącym jeszcze ponad 50% przemysłu sektorem kapitalistycznym.

Odbudowa i rozwój przemysłu związane były z dwoma najważniejszymi dla wykonania tych zadań problemami:

1. Właściwe określenie stosunków między przedsiębiorcami społecznymi a prywatnymi.
2. Ustalenie stosunku między pracą a kapitałem w tychże prywatnych przedsiębiorstwach.

Nowe stosunki między socjalistycznym a kapitalistycznym przemysłem w Chinach musiały zapewnić kierowniczą rolę sektorowi państwowemu, co zostało osiągnięte przez ustabilizowanie waluty i cen oraz zdecydowane pomniejszenie roli czynnika spekulacyjnego. Jednym z głównych zadań sektora państwowego stało się wpływanie i oddziaływanie na prywatny przemysł i handel, aby mógł on odegrać właściwą rolę, bez zajmowania dominującego stanowiska w gospodarce krajowej. W tym celu trzeba było z jednej strony zwiększyć siłę nabywczą chłopstwa, z drugiej zaś związać choć częściowo działalność prywatnych przedsiębiorstw z interesami państwa.

Państwo zaczęło udzielać zamówień przemysłowi prywatnemu, powierzać mu zlecone prace itp. W ten sposób produkcja kapitalistyczna zaczęła się stopniowo wiązać z potrzebami gospodarki narodowej, zamiast jak dotychczas opierać swe interesy wyłącznie na egoistycznych motywach. W ten sposób również prywatni właściciele fabryk zaczęli dostrzegać możliwości działania i zysku w nowych warunkach społeczno-politycznych, współpracując pośrednio lub bezpośrednio z sektorem socjalistycznym. Współpraca tego

rodzaju doprowadziła do powstania kapitalizmu państwowego jako formy przejściowej między przemysłem i handlem kapitalistycznym a socjalistycznym.

Drugą niezmiernie ważną sprawą, którą należało uregulować były stosunki między prywatnym właścicielem fabryki a pracującymi u niego robotnikami. Stosunek między pracą a kapitałem w kapitalistycznym sektorze gospodarczym, w nowych warunkach demokracji ludowej, gdy władza należy do wyzyskiwanej jeszcze w prywatnych przedsiębiorstwach klasy robotniczej — jest problemem trudnym i ważnym. Zniesienie wyzysku w kapitalistycznych przedsiębiorstwach jest rzeczą niemożliwą, możliwe natomiast jest jego ograniczenie i zapewnienie robotnikom demokratycznych praw w ramach przedsiębiorstwa. Stosunek między pracą a kapitałem został oparty w tych przedsiębiorstwach na trzech podstawowych zasadach:

1. zabezpieczeniu demokratycznych i socjalnych uprawnień klasy robotniczej w przemyśle prywatnym,
2. założeniu, że wszelki rozwój produkcji jest korzystny dla gospodarki narodowej, a więc zarówno praca jak i kapitał służą interesom ludu,
3. rozwiązywaniu problemów między pracą a kapitałem jedynie w drodze wzajemnych konsultacji, co pozwalało na ustanowienie bardziej ustabilizowanych i zgodnych z prawem stosunków w przedsiębiorstwie.

Niektóre z tych zasad zostały w dużej mierze wywalczone przez proletariat niektórych wysoko rozwiniętych krajów kapitalistycznych; dla klasy robotniczej zacofanych gospodarczo Chin stanowiły one wielkie zwycięstwo, tym pewniejsze, że na jego straży stała władza ludowa, która nie dopuszczała do nadużyć ze strony kapitalistów. Ta, szczególnie trudna w przemyśle sytuacja i konieczność szybkiego uruchomienia wielu drobnych i średnich zakładów przemysłowych z jednej strony, jak i współpraca w toku walki rewolucyjnej z burżuazją narodową z drugiej strony, nie pozwoliły władzy ludowej przeprowadzić nacjonalizacji całego wielkiego i średniego przemysłu.

Państwo przejęło przedsiębiorstwa kapitału zagranicznego, kapitalistów kompradorskich powiązanych z obcym kapitałem, złoża mineralne i inne bogactwa naturalne i tak powstał państwowy sektor w przemyśle, który już w roku 1949 a więc w chwili powstania

Chińskiej Republiki Ludowej stanowił 33,9% całej produkcji przemysłowej. W tym samym roku przemysł sektora prywatnego partycypował w produkcji w 62,7%.

I oto przed państwem ludowym stało wielkie zadanie; przekształcić stopniowo kapitalistyczny przemysł w przemysł socjalistyczny, ale tak aby nie wywołać w toku przekształcania spadku produkcji, aby wykorzystać kapitały i doświadczenia prywatnych właścicieli, aby wciągnąć ich niejako do budownictwa socjalistycznego.

Stanowisko to znalazło wyraz w uchwalonym we wrześniu 1949 r. *Programie Ogólnym*, który pełnił do roku 1954 rolę tymczasowej konstytucji Ch.R.L., a mianowicie: „Rząd Ludowy będzie zachęcał do działalności wszystkie prywatne przedsiębiorstwa, przynoszące pożytek sprawie dobrobytu narodowego i pomyślności ludu i będzie popierał ich rozwój“¹⁰⁾.

Takie postawienie sprawy wykluczało stosowanie środków gwałtownych, uniemożliwiało rozwiązywanie procesu socjalizacji przemysłu drogą ustawową poprzez nacjonalizację, zakładało stopniowość przemian, czyli to, co właśnie charakteryzuje procesy przekształcania ekonomiki Chin. W tej dziedzinie Chin znalazły własne rozwiązanie i nie mogły stosować metod możliwych do przyjęcia w krajach demokracji ludowej w Europie.

O stosunku do sektora kapitalistycznego mówi konstytucja Ch.R.L., w której czytamy: „Państwo na podstawie obowiązujących ustaw ochrania prawo własności środków produkcji i innych kapitałów należących do kapitalistów.

W stosunku do kapitalistycznego przemysłu i handlu państwo prowadzi politykę ich wykorzystywania, ograniczania i przekształcania. Zarządzając przy pomocy państwowych organów administracyjnych kapitalistycznym przemysłem i handlem, kierując nimi przy pomocy sektora państwowego oraz kontrolując je przy pomocy mas robotniczych, państwo wykorzystuje pozytywną rolę tego przemysłu i handlu dla dobrobytu i pomyślności narodu; państwo ogranicza ich negatywną rolę przynoszącą szkodę dobrobytowi i pomyślności narodu; nadaje kierunek ich przekształcaniu się w różne formy kapitalizmu państwowego i popiera to przekształcanie się;

¹⁰⁾ *Program Ogólny*, Nowe Drogi 1949 Nr 5, art. 30.

stopniowo zastępuje własność kapitalistyczną przez własność ogólnonarodową¹¹⁾.

Jeżeli konstytucja mówi o stopniowym zastępowaniu własności kapitalistycznej w przemyśle przez własność ogólnonarodową, to jest zrozumiałe iż taki proces przechodzenia od własności typu kapitalistycznego do antagonistycznego typu, jakim jest własność socjalistyczna, może następować jedynie poprzez pewne formy przejściowe, które stanowią ogniwa łączące kapitalistyczny i socjalistyczny typ własności. W socjalistycznym przeobrażaniu kapitalistycznego przemysłu, taką formą przejściową jest kapitalizm państwowy. W konkretnych chińskich warunkach socjalistyczne przeobrażanie kapitalistycznego przemysłu jest realizowane stopniowo przez zastosowanie różnych form kapitalizmu państwowego.

Na czym polega ten typowy dla okresu przejściowego w Chinach sektor kapitalizmu państwowego i jakie jego formy istnieją w praktyce?

W sektorze tym nie została jeszcze zlikwidowana własność kapitalistyczna; kapitaliści wciąż jeszcze mogą otrzymywać zyski, są jednak pod tym względem poważnie ograniczeni i silnie kontrolowani. Niższe i średnie formy kapitalizmu państwowego polegają na tym, że państwo dostarcza prywatnemu właścicielowi surowców i zakupuje całą produkcję przedsiębiorstwa. Również dystrybucją towarów wyprodukowanych przez takie przedsiębiorstwo zajmuje się państwo. Wyższą formą kapitalizmu państwowego są mieszane przedsiębiorstwa państwowo-prywatne, w których państwo i prywatny przedsiębiorca wspólnie kierują i administrują zakładem¹²⁾. W przedsiębiorstwie takim zaangażowane są obok siebie kapitały państwowe i prywatne; kapitalistyczni współwłaściciele otrzymują wówczas odpowiednie dywidendy.

Przeobrażanie kapitalistycznego przemysłu jest dokonywane przez państwo w dwóch stadiach: po pierwsze — przekształcenie sektora kapitalistycznego w sektor kapitalizmu państwowego, po drugie — przekształcenie sektora kapitalizmu państwowego w sektor socjalistyczny. O tym, że metoda ta jest słuszna i prowadzi do stałego wzrostu przemysłu socjalistycznego a stopniowego zmniej-

¹¹⁾ *Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej*, Warszawa 1954, art. 10, s. 94.

¹²⁾ Li Fu-chun: *Report on the First Five-Year Plan For Development of National Economy*, Pekin 1955, s. 31.

szania udziału kapitalistycznego w całej produkcji przemysłowej świadczą cyfry. Ogólny udział poszczególnych sektorów w produkcji przemysłowej przedstawiał się następująco: ¹³⁾.

	1949	1952	1954	1955	(Wg. planu) 1957
sektor państwowy	33,9%	50%	59 ⁰ / ₀		
„ kapitalizmu państwowego	2,4 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	12%	79% ₁	87,8 ⁰ / ₀
„ spółdzielczy	1,0 ⁰ / ₀	3 ⁰ / ₀	4%		
„ kapitalistyczny	62,7 ⁰ / ₀	42 ⁰ / ₀	25 ⁰ / ₀	21%	12,2%

Doświadczenie wykazało, że z chwilą przekształcenia przedsiębiorstwa kapitalistycznego w państwowo-kapitalistyczne, z chwilą wprowadzenia do niego elementów socjalistycznych, ulega ono poważnym przemianom. Zostaje w znacznym stopniu ograniczona anarchia typowa dla produkcji kapitalistycznej i przedsiębiorstwa te zostają wciągnięte w system planowania państwowego. Poza tym w związku ze zmianą położenia robotników wzrasta ich świadomość, rośnie wydajność i polepsza się praca kierowniczo-administracyjna.

Praktyka potwierdziła, iż jest konieczne i jedynie słuszne wykorzystywanie w warunkach chińskich formy przejściowej, jaka stanowi kapitalizm państwowy i przekształcanie kapitalistycznego przemysłu i handlu krok za krokiem. W ten sposób zostają stopniowo przezwyciężone sprzeczności między kapitalistycznymi stosunkami produkcji a wzrostem sił wytwórczych i stwarzane są warunki do stopniowego zastępowania własności kapitalistycznej przez własność ogólnonarodową.

Lata 1949—1952 były okresem odbudowy gospodarki narodowej, przy czym głównym celem było wówczas przywrócenie, względnie niewielkie przekroczenie poziomu produkcji rolnej i przemysłowej z okresu przedwojennego. Że zadanie to zostało wykonane, świadczy o tym chociażby sprawozdanie opublikowane przez Komisję Ekonomiczną ONZ dla Azji i Dalekiego Wschodu, która przyjmując najwyższą produkcję z przed roku 1949 za 100,

¹³⁾ Dane z r. 1949 i 1952 wg. A. N. Naumowa, *Kitajskaja Narodnaja Respublika na putiach k socjalizmu*, Woprosy Filozofii 1954, nr 5, s. 50.

Pozostałe dane wg. Wang Kuan-wei: *Wielki Plan*. Zeszyty teoretyczno-polityczne 1955, nr 9.

podaje następujące dane ¹⁴⁾ odnośnie produkcji w latach 1949 do 1952:

Artykuły rolne:	1949	1950	1951	1952
Ryż	75	97	99	110
Pszenica	72	80	89	101
Bawełna	52	83	131	156
Artykuły przemysłowe:				
Energia elektryczna		78	117	143
Węgiel		59	77	95
Surówka		49	80	102

Przechodzenie od sektora kapitalistycznego do socjalistycznego w przemyśle odbywa się przy równoczesnym wzroście całej produkcji przemysłowej. Jeżeli bowiem produkcję z roku 1952 tj. pierwszego roku planu 5-letniego przyjmiemy za 100, to pod koniec pięciolatki, w roku 1957 osiągnie ona 198,3. Pierwszy plan 5-letni zakłada więc średni wzrost roczny produkcji przemysłowej o 14,7^{0/0}. Plan 5-letni przewiduje przy tym jeszcze szybszy wzrost sektora państwowego w przemyśle, produkcja bowiem przemysłu państwowego osiągnie w roku 1957 230,1 w porównaniu z rokiem 1952, to znaczy, iż przeciętny roczny wzrost wynosić tu będzie 18,1^{0/0}.

Rozwój przemysłu państwowego i stopniowa socjalizacja przemysłu kapitalistycznego nie musiała bynajmniej oznaczać bezwzględnego spadku produkcji sektora prywatnego. Ogólny wzrost produkcji dotyczył tylko w znacznie większym stopniu pozostałych sektorów gospodarczych, prowadząc w ten sposób do systematycznego, procentowego pomniejszania udziału kapitału prywatnego w gospodarce narodowej. Potwierdzają to również źródła burżuazyjne, np. wydawnictwo francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych „La Documentation Française” podaje, iż produkcja dużego i średniego przemysłu wzrosła w Chinach w roku 1953 w porównaniu z rokiem 1952 średnio o 33^{0/0}, przy czym porównawczy wzrost poszczególnych sektorów wynosił: państwowy 40^{0/0}, spółdzielczy 40^{0/0}, kapitalizmu państwowego 42^{0/0}, kapitalistyczny 20^{0/0} ¹⁵⁾.

O tempie wzrostu ciężkiego przemysłu i o tym jak cofnięte o epokę w rozwoju ekonomicznym Chiny stają się stopniowo jed-

¹⁴⁾ *Economic Development in China during 1949—53* — opracowane przez „Research and Statistics Division of the UN Economic Commission for Asia and the Far East” (ECAFE) — opublikowane w piśmie „Far Eastern Economic Review”, Hongkong, 1.VII.1954.

¹⁵⁾ *Documents sur l'évolution récente de la Chine Populaire*, opublikowane w wydawnictwie francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych „La Documentation Française”, Série Politique, 1955.

nym z poważniejszych producentów w skali światowej, świadczą cyfry bezwzględne produkcji niektórych artykułów w pierwszym i ostatnim roku pięciolatki ¹⁶⁾.

Rodzaj artykułu	1952	1957 (wg. planu)
Stal	1 350 000 t.	4 120 000 t.
Węgiel	63 530 000 t.	113 000 000 t.
Cement	2 860 000 t.	6 000 000 t.
Energia elektryczna	7 260 000 000 kWh	15 900 000 000 kWh
Samochody ciężarowe		4 000 szt.

Pierwszy plan pięcioletni przewiduje następujące zmiany w przeobrażaniu przemysłu i handlu prywatnego: większość prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych ulegnie przekształceniu w rozmaite formy kapitalizmu państwowego, podczas gdy większość nowoczesnych i dużych przedsiębiorstw, które są obecnie w rękach prywatnych, zostanie przekształcona w przedsiębiorstwa mieszane a więc wyższą formę kapitalizmu państwowego. Jeśli idzie o handel, to ponad połowa istniejących obecnie prywatnych przedsiębiorstw handlowych zostanie przekształcona w różne formy kapitalizmu państwowego lub małe przedsiębiorstwa spółdzielcze organizowane przez drobnych kupców i handlarzy. Trzeba podkreślić, że tempo przeobrażeń socjalistycznych w przemyśle i handlu jest nawet szybsze, niż przewidują zaplanowane cyfry i obecnie (w początkach 1956 r.) większość przedsiębiorstw handlowych w Pekinie przeszła spontanicznie do sektora kapitalizmu państwowego.

Pod koniec roku 1955 ponad połowa wielkiego przemysłu kapitalistycznego stała się państwowo-prywatna a więc przeszła do najwyższej formy kapitalizmu państwowego. Przekształcenie poszczególnych gałęzi gospodarki kapitalistycznej w mieszane przedsiębiorstwa państwowo-prywatne stanowi decydujący moment na drodze przekształcania własności kapitalistycznej we własność socjalistyczną. W przedsiębiorstwach tego rodzaju prywatną własnością pozostają tylko dywidendy jakie państwo płaci kapitalistom. Państwo zajmuje się również sprawą ich stanowisk w gałęziach, które stały się własnością państwowo-prywatną, zapewnia im prawa polityczne i stara się im pomóc w dobrowolnym przekształceniu się w ludzi pracy — dlatego też sposób w jaki przeprowadza się w Chinach socjalistyczną przebudowę kapitalistycznego przemysłu i handlu jest do przyjęcia dla narodowej burżuazji.

¹⁶⁾ Li Fu-chun: *Report on The First Five Year Plan For Development of The National Economy*, Pekin 1955, s. 14.

Cały ten złożony proces socjalistycznego przeobrażenia przemysłu przebiega w Chinach przy zachowaniu normalnego, niezależnego toku produkcji i operacji handlowych, przy wykorzystaniu pokojowych form przemian. Zwraca na to uwagę Czou En-lai w wygłoszonym w styczniu 1956 r. referacie¹⁷⁾: „Marksizm leninizm już od dawna wskazywał, że w państwie rządzone przez klasę robotniczą, możliwe jest w pewnych warunkach pokojowe przejście od systemu kapitalistycznego do socjalistycznego. Doświadczenia naszego narodu są dobitnym potwierdzeniem tej tezy“.

Spośród partii marksistowskich poszczególnych krajów Komunistyczna Partia Chin należy do tych, które najdalsze były od dogmatycznego pojmowania ogólnych zasad marksizmu. Cała działalność K.P.Ch., zarówno w czasie rewolucyjnych wojen domowych jak i od chwili utworzenia Chińskiej Republiki Ludowej, była nastawiona na poszukiwanie nowych, specyficznych, właściwych dla warunków chińskich rozwiązań, które w twórczy sposób rozwijają marksizm i dostosowują ogólne zasady rewolucyjnej teorii do konkretnej sytuacji istniejącej w tym kraju.

Porównując przemiany zachodzące w przemyśle chińskim z analogicznymi procesami w krajach demokracji ludowej w Europie czy sytuacją w ZSRR w latach dwudziestych, dostrzec można pewne cechy specyficzne, które w zasadzie sprowadzają się do następujących głównych momentów:

1. W odróżnieniu od ZSRR i europejskich krajów demokracji ludowej, w Chinach nie dokonano po zdobyciu władzy przez masy ludowe nacjonalizacji wielkiego i średniego przemysłu lecz pozostawiono ok. $\frac{2}{3}$ całego przemysłu, niezależnie od wielkości danego przedsiębiorstwa w rękach burżuazji narodowej. Państwo przejęło natomiast przedsiębiorstwa stanowiące uprzednio własność kapitału zagranicznego lub związanej z nim burżuazji kompradorskiej.

2. W związku z początkowym pozostawieniem większej części przemysłu w rękach narodowej burżuazji i wobec pozytywnego (w przeciwieństwie do krajów Europy) ustosunkowania się tej burżuazji do władzy ludowej, można było wykorzystać w procesie przeobrażania przemysłu kapitalistycznego formę przejściową, jaką

¹⁷⁾ Czou En-lai: *Socjalistyczne przeobrażenie prywatnego przemysłu i handlu w Chinach*, Zeszyty teoretyczno-polityczne, 1956, nr 2 s. 33.

jest kapitalizm państwowy i nadać procesowi socjalizacji przemysłu bardziej łagodnie formy stopniowego przeobrażenia.

3. Mimo pozornie łagodnego a nawet ewolucyjnego charakteru przemian zachodzących w przemyśle chińskim, przeobrażenie prywatnego przemysłu w przemysł państwowo-kapitalistyczny a następnie w socjalistyczny, jest zmianą typu jakościowego, zmianą w której obserwujemy stopniowe narastanie elementów nowej jakości. Są to przemiany rewolucyjne, w których charakterystyczną cechą jest właśnie stopniowość. Stopniowość ta, to jednak nie ewolucyjna zmiana ilościowa, gdyż same zmiany ilościowe nie tworzą nowej jakości, podczas gdy przechodzenie kapitalistycznego przemysłu chińskiego ku socjalizmowi — jest stopniowym narastaniem cech socjalistycznych w coraz wyższych formach kapitalizmu państwowego a więc stopniowe powstawanie nowej, wyższej jakości.

Należy podkreślić mocno różnice między reformistycznymi przemianami w gospodarce niektórych krajów kapitalistycznych, np. nacjonalizacją kopalń w Anglii czy częściowym przejmowaniem przez państwo kapitalistyczne bankowości a przeobrażeniami w przemyśle chińskim. Podczas gdy pierwsze mają charakter czysto ewolucyjny i same przez się nie prowadzą do socjalizmu, ograniczając się do reformowania i „ulepszania“ kapitalizmu — to drugie stanowią rewolucję, która zainicjowana została z góry przez partię i rząd ludowy a dokonana zostaje przy poparciu z dołu, przy udziale mas.

O tej zasadniczej różnicy decyduje przede wszystkim charakter władzy. Stopniowe przemiany, jakie zachodzą w przemyśle chińskim, są przemianami socjalistycznymi dzięki temu, że władza w państwie znajduje się w rękach mas pracujących, że władza ludowa kieruje procesem przeobrażeń gospodarczych i kontroluje go. Państwo zainteresowane jest nie w hamowaniu przemian (jak to ma miejsce w państwach kapitalistycznych) lecz inicjuje i przyspiesza te przemiany, dążąc do zbudowania ekonomiki i społeczeństwa socjalistycznego. Rewolucyjnemu charakterowi przeobrażeń ekonomicznych w Chinach Ludowych należy przeciwstawić nie tylko typowo reformistyczne posunięcia tych czy innych rządów europejskich, lecz również znacznie dalej idące na lewo przeobra-

żenia społeczno-gospodarcze w Indiach¹⁸⁾. Uchwalony tam niedawno drugi plan pięcioletni (1956—1960) wzoruje się wprawdzie co do formy na planowej gospodarce państw obozu socjalizmu, w treści swej jednak, mimo socjalistycznej terminologii, nie wybiega poza postępowe niewątpliwie zreformowanie istniejącego ustroju kapitalistycznego w Indiach i częściowo uniezależnienie gospodarce od wielkich mocarstw imperialistycznych. Od konsekwentnych i prawdziwie socjalistycznych przeobrażeń gospodarczych powstrzymuje ten kraj narodowa burżuazja, która w Indiach ma władzę w swoim ręku. Problem przemian ekonomicznych oraz roli narodowej burżuazji i kapitalizmu państwowego w Indiach jest osobnym wielkim zagadnieniem i może stanowić przedmiot specjalnego studium badawczego.

Jak powiedzieliśmy proces przeobrażeń socjalistycznych w Chinach cechuje się stopniowym narastaniem elementów nowej jakości. Znajduje to odzwierciedlenie w referacie Liu Szao-tsi *O konstytucji Ch.R.L.* wygłoszonym na pierwszej sesji Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych 15 września 1954 roku:

„Socjalistyczna przebudowa kapitalistycznego przemysłu i handlu będzie dokonywana przez państwo stopniowo, w ciągu stosunkowo długiego okresu, przez wprowadzanie rozmaitych form kapitalizmu państwowego. Damy kapitalistom dość czasu na to, aby pod kierownictwem państwa i klasy robotniczej stopniowo zaakceptowali te przemiany...

Nie wolno sobie wyobrażać, że przechodzenie od ograniczania wyzysku kapitalistycznego do jego likwidacji odbywać się będzie bez skomplikowanej walki. Jednakże cel nasz możemy osiągnąć wykorzystując pokojowe formy walki, zarządzając przy pomocy państwowych organów administracyjnych, kapitalistycznym przemysłem i handlem, kierując nimi przy pomocy sektora państwowego oraz kontrolując je przy pomocy mas robotniczych“¹⁹⁾.

¹⁸⁾ *Drugi plan pięcioletni Indii (1956—1960)*, Zeszyty teoretyczno-polityczne, 1955 nr 12, s. 66—70.

¹⁹⁾ Liu Szao-tsi: *op. cit.*, s. 38 i 39.

РЕЗЮМЕ

После краткого разбора классовой структуры китайской общественности, автор анализирует роль народной буржуазии в экономической и политической жизни страны и пытается выяснить предпосылки этого специфического, типичного для некоторых азиатских стран союза рабочих и нерабочих. Это союз народной буржуазии и пролетариата, стало быть — союз двух антагонистических классов. Однако противоречия между этими двумя классами, в условиях китайской действительности, не являются главными противоречиями. Между народной буржуазией и пролетариатом существуют кроме противоречий также общие интересы, как защита от возможности агрессии со стороны империалистических держав и Куоминтаंगा, задача индустриализации страны и т.п.

Автор дает освещение положения Китая в 1949 г. и доказывает, что при общем экономическом застое и отсталости, необходимо было использовать капиталы и опыт народной буржуазии для восстановления народного хозяйства и социалистического строительства. Эти соображения как и позиция народной буржуазии во время революции дали демократическому правительству возможность оставить в руках буржуазии 2/3 всей промышленности. Перед народным государством стояла задача постепенного преобразования капиталистической промышленности в социалистическую.

Специфическими для Китая чертами этого преобразования были следующие:

1. В противоположность европейским странам народной демократии и СССР, в Китае нет национализации всей крупной и средней промышленности, а предприятия народной буржуазии оставлены в руках частных собственников. Государство приняло только те предприятия, которые были собственностью заграничного капитала и связанной с ним верхушки буржуазии (компрадорв).

2. В процессе социалистических преобразований были использованы переходные формы — разновидности государственного капитализма. Высшей формой государственного капитализма являются смешанные государственно-частные предприятия.

3. Для всего процесса преобразования капиталистической промышленности в социалистическую характерна постепенность, которая состоит в том, что частная промышленность превращается в государственно-капиталистическую, а затем — в следующей фазе — сектор государственного капитализма может превратиться в социалистический.

Эти постепенные преобразования происходят в процессе нарастания элементов нового социалистического качества и являются по существу изменениями качественными, типичными для строительства социалистической экономики Китая.

Автор обосновывает свои теоретические обобщения фактами и цифрами, основываясь на данных пятилетнего плана (1952—1957) и данных Экономической Комиссии ООН для Азии и Дальнего Востока (ЕКАФЕ). В работе подчеркивается систематический рост социалистического сектора в промышленности: этот сектор в 1949 году дал 33,9%, а в 1957 году, т.е. в последнем году Пятилетнего плана должен дать 87,8% продукции китайской промышленности.

ZUSAMMENFASSUNG

Nach einer kurzen Analyse der Klassenstruktur der chinesischen Gesellschaft bespricht der Verfasser die Rolle der Nationalbourgeoisie im wirtschaftlichen und politischen Leben des Landes und bemüht sich, Grundlagen dieser eigenartigen und für manche Länder Asiens typischen Allianz der Arbeitenden mit Nichtarbeitenden aufzuklären. Es ist eine Allianz von Nationalbourgeoisie und Proletariat, also zweier antagonistischen Klassen, jedoch sind die zwischen diesen beiden Klassen bestehende Widersprüche keine Hauptwidersprüche in den Verhältnissen China's. Ausser Widersprüchen bestehen zwischen Nationalbourgeoisie und Proletariat auch zusammenlaufende Interessen, wie die Verteidigung gegen die Möglichkeit einer Aggression seitens des Imperialismus und Kuomintang, das Problem der Industrialisierung des Landes u.s.w.

Weiter erläutert der Verfasser die Lage in China im Jahre 1949 und weist darauf hin, dass es bei der allgemeinen wirtschaftlichen Stockung und der ökonomischen Rückständigkeit des Landes die Ausnutzung von Kapitalien und Erfahrungen der Nationalbourgeoisie unentbehrlich war, um die Nationalwirtschaft wiederaufzu-

bauen und den sozialistischen Aufbauprozess einzuleiten. Diese Rücksichten und die Stellung der Nationalbourgeoisie während der Revolution ermöglichten der Volksregierung, in deren Hand anfänglich beinahe $\frac{2}{3}$ der ganzen Industrie zurückzulassen. Der Volksregierung erwuchs die Aufgabe, die kapitalistische Industrie in eine sozialistische umzugestalten.

Nach Ansicht des Verfassers sind für China folgende Merkmale des Umgestaltungsprozesses der kapitalistischen Industrie in eine sozialistische spezifisch:

1. Im Gegensatz zu den europäischen Ländern der Volksdemokratie und UdSSR — keine Nationalisierung der Gross- und Mittelindustrie und Zurücklassung der Unternehmungen, die Eigentum der Nationalbourgeoisie waren, in den Händen der Privateigentümer. Der Staat übernahm nur diese Unternehmungen, die früher Eigentum des Aussenkapitals und der mit ihm verbunden Kompradorbourgeoisie waren.

2. Die Ausnutzung im Prozess der sozialistischen Umgestaltungen der vorübergehenden Formen, zu denen verschiedene Abänderungen des Staatskapitalismus gehören. Dessen höchste Form sind gemischte Staats- und Privatunternehmungen.

3. Die allmähliche Verwandlung der Privatindustrie in eine gemischte Staats- und Kapitalindustrie kennzeichnet den ganzen Prozess der Umgestaltung der kapitalistischen Industrie in eine sozialistische. Erst in der zweiten Phase kann das Staatskapital durch sozialistisches Kapital ersetzt werden. Diese allmählichen Verwandlungen erfolgen, während die Elemente neuer sozialistischer Qualitäten anwachsen. Sie sind also Qualitätsveränderungen, typisch für den sozialistischen Wirtschaftsbau in China.

Der Verfasser begründet seine theoretischen Verallgemeinerungen mit Tatsachen und Zahlen, auf Grund der Daten des Fünfjahrplanes (1952—1957) und der Ökonomischen Kommission der Organisation der Vereinten Nationen für Asien und Fernosten (ECAFE) und betont eine systematische Steigerung des sozialistischen Industriesektors, der im Jahre 1949 mit 33,9% in der Produktion teilnahm, während er im Jahre 1957, d.h. im letzten Jahre des Fünfjahrplanes 87,8% der Industrie von China bilden soll.